

שמעתא עמיקתא

גליון רצ"א - פרשת ויחי - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמת ב' 80

פניני הלכה 80

הלווה להברו בלא היתר עסקא

האם יש עצה ליטול רווחים

בשו"ת **רב פעלים** (יו"ד ח"ד סי' י"א) נשאל באשה שנתנה לאיש ארבעים לירה מזה שתי שנים ולא כתבו שטר היתר עסקא ביניהם, אם יש עצה כיצד ליטול עתה הריווח. והשיב - דיפרע האישי לאשה את הארבעים לירה כאשר קבל ממנה ולא יותר, ויקרעו שטר קבלת המעות הנזכר ותפטר אותו בעדים. ואז ביום שני יעשו ביניהם שטר חדש בסך הנזכר שיחזור האישי ויקבל מן האשה מן הארבעים לירה כמשפט העסקא בכל חודש סך כך וכך, ויכפול הריווח של כל חודש על הנהוג פי שתיים או יותר כאשר ירצו. כי עתה זה הוא עסק חדש ומתנים כן בתחילת העסק, והאדם רשאי להזיל או להחזיר בממונו כאשר ירצה, ואין זה נוגע לעסק הראשון שכבר נפרע ואין להם על זה כלום מעסק הראשון ולא טענה ולא תביעה, והרי זה עסק חדש שהם מתנים בתחילה כאשר ליבם הפך. ע"כ.

ויש להעיר על דבריו, דלכאוי' עצם ההסכם לעשות היתר עסקא בסכום הגבוה מן הרגיל הוי ריבית, דהא ודאי שלולי ההלוואה הראשונה לא היה עושה כן. ואף דהוי ריבית מאוחרת, וגבי ריבית מאוחרת **תנן** (ע"ה) יש ריבית מוקדמת ויש ריבית מאוחרת, כיצד נתן ענינו ללוות הימנו והוא משלח לו **ואומר** בשביל שתלוני זו היא ריבית מוקדמת. לוח הימנו והחזיר לו את מעותיו והוא משלח לו **ואומר** בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי זו היא ריבית מאוחרת. ע"כ. ומשמע דכל שאינו מפרש דהריבית עבור ההלוואה שרי בריבית מאוחרת.

הא **הרמב"ם** (פ"ה מהל' במו"ה ה"א) כתב בהיא דינא במעט שינוי לשון וז"ל - אסור להקדים את הריבית או לאחור אותה, כיצד נתן ענינו ללוות ממנו והיה משלח לו סבלונות **בשביל** שילוהו זו היא ריבית מוקדמת. לוח ממנו והחזיר לו מעותיו והיה משלח לו סבלונות **בשביל** מעותיו שהיו בטלות אצלו זו היא ריבית מאוחרת. ואם עבר ועשה כן זה אבק ריבית. וכתב **הטור** (סי' ק"ס) - ולא ריבית שבשעת ההלוואה לבד אסורה, אלא אפי' ריבית מוקדמת וריבית מאוחרת נמי אסורה. והכי דמי מוקדמת כגון שנתן ענינו ללוות ממנו והיה שולח לו ואומר בשביל מעותיך שתלוני. מאוחרת לאחר שהחזיר לו מעותיו היה משלח לו ואמר בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי. ויראה שאינו אסור אלא במפרש שבביל זה משלח לו אבל בסתם מותר. והרמב"ם אסר אפי' בסתם. וביאר **הב"י** (שם) דמפשטא דמתני' (ע"ה) נראה דאינו אסור אלא במפרש, וכן נראה מדברי **הרא"ש** (סי' ס"ז), וכן הוא **בהגהות מרדכי** (סי' תל"ט). וכ"כ **הסמ"ק** (סי' ר"ט). וכ"כ **ה"ה** (פ"ה מהל' במו"ה ה"א) בשם **רש"י**. אולם מלשון **הרמב"ם** (פ"ה ה"א) משמע לאסור.

ולדינא כתב **המהר"ר** (סי' ק"ס) - אסור להקדים הריבית או לאחר אותו, כיצד נתן ענינו ללוות ממנו והיה משגר לו דורון בשביל שילוהו זו היא ריבית מוקדמת, לוח ממנו והחזיר לו מעותיו והיה משגר לו דורון בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו זו היא ריבית מאוחרת. ואם עבר ועשה כן הרי זה אבק ריבית. ע"כ. ומשמע דס"ל דינא כרמב"ם.

ואילו **הרמ"א** בהגהותיו הוסיף בתוך דברי המחבר - ופירש שבביל שילוהו, או שהוא נתנה מרובה ומסתמא הוי כאילו פירש לו. ע"כ. והיינו דכדרי הטור וכמו שניראה מדברי הראשונים. [ויעייין **בש"ך** (סי' ק"י) דכתב דמשמע דהיכא דהלווה מתכוון לשם ריבית אפי' בסתם אסור, וכ"כ בעל התרומות והביאוהו הב"י והד"מ. ולהרמב"ם אפי' בסתם אסור. ונראה דחכ"ל לפי הענין ולפי מה שניכר בדת המשלח, ועל פי זה י"ל דלא פליגי הפוסקים. ע"כ. אולם **הט"ז** (סי' ג) ביאר דהטור והרמב"ם נח' במתכוון לשם ריבית אלא שאינו מפרש. ע"כ.]

והשתא לכאוי' לא מבעי לדעת המחבר דיש לאסור לעשות שוב היתר עסקא עם רווחים יותר מהרגיל, דהא עושה כן משום שהלווה הו"ל ריבית מאוחרת. אלא אף לדעת הרמ"א נראה דיש לאסור ככה"ג, דהא כל שמכפל הרווח פי שניים או יותר ה"ל כסתם מרובה, דאף לדעת הרמ"א אסורה.

וא"כ אף דהרב פעלים בספרו **בן איש חי** (ש"ש פ"רש"ת ואתחן סי' ט) התיר ריבית מאוחרת בסתמא דבבר מועט כל שאינו מפרש ששולח לו בשביל שהלווה. מ"מ הכא ה"ל לאסור משום דהוי מתנה מרובה. וכמ"ש שם דבמתנה מרובה ליכא היתרא אפי' שולח לו המתנה אחר מימם מרובים. [ויעייין **בב"ת יהודה** (פ"מ ספ"ו) דכתב לדינא דאם רוצה הלווה לפצות את המלווה עבור הזמן שעבר יכול להגדיל

שמעתא אליבא דהלכתא 80

האם בשעת הרחק מותר ללבוש בגד ללא בדיקת שעטנז

- א. כשאין האיסור ניכר לעין. ב. כשאין בידו לבדוק אלא ע"י בקי או כשאין בקי בעיר. ג. להתעלם מהבדיקה בשעת הדחק.
- ד. שלא יהיה בידו לבדוק לאחר מכן. ה. כשעלול למצוא רק ספק איסור. ו. התברר שהיה בו שעטנז.

בגליון ר"צ בארנו בס"ד דחובת בדיקת בגדים היא כשיש מיעוט המצוי שיש בהם שעטנז כמו שמצינו לענין בדיקת הריאה מסרכות ופירות מתולעים. ומ"מ בגדים שיש במיעוטן שעטנז אמנם המיעוט אינו מצוי, ראוי לבדקם. ועתה יש לדון בכמה אופנים שאפשר שיותר ללבוש בגדים אלו אף בלא בדיקה.

א. כשאין האיפור ניכר לעין

ראשית יש להסתפק האם חובת בדיקה מפני מיעוט המצוי היא דוקא כשהאיסור ניכר לעינים (כגון חוט התפור בכפתורים), או אף כשאינו ניכר אלא ע"י פתיחת התפירה (כגון בצווארון וכדו').

דהנה כתב **הרשב"א** (חולין ט' ד"ה ועוד טעם) שהטעם שחששו לבדוק הריאה, יש מפרשים מפני שסרכות הריאה דבר מצוי ולמיעוט מצוי חששו, ועוד משום שהוא קרוב ומזומן לראותו כגון הריאה שאם יש בה סירכא מיד תראה לעינים בפתיחת הבהמה, אם אינו בודק נראה כמעלים עינו מן האיפור, ע"כ. ועיי"ש ששטעם זה היה מותר לאכול מן הבהמה מבית טביחתה קודם שפתח אותה, אלא שמי"מ כבר נהגו איסור אף באופן זה. וכן הוא **בתורת הבית הארוך** (ב"ב ש"ג ג'.). ולפי"ז י"ל דאין חיוב לבדוק אחר שעטנז במקום שצריכים לפתוח התפירה ע"מ למצוא אותו, ולא חשיב מתעלם מהאיסור (אלא שאפשר דכמו שלענין בדיקת הריאה יש מנהג להחמיר אף ככה"ג ה"ה בשאר איסורים). וכעין זה כת' **במנח"ם** (ח"ה סי' סה).

מיהו **בתורת הבית הקצר** (שם ט"ז) הביא רק טעם הראשון דהיינו 'כי הדבר מצוי' והשמיט הטעם דניכר לעינים. אלא שי"ל שהשמיטו משום שנהגו להחמיר אף במקומות שאין הדבר ניכר לעין וכנ"ל. אולם **הפמ"ג** (פתיחה לסי' לט ד"ה וראיתו) כת' שבקצר נקט כן כי הוא הטעם המחזור בעיניו. ועי' **בפמ"ג** (יו"ד פתיחה להל' דהריבית ה"ה ועתה ואי"ח סי' ח"א ס"ק ט"א) שכת' שחובה מדרבנן משום דאיכא לברורי בקל. ומצא לעי"ז דאף כשאין הדבר ניכר לעינים אלא ע"י פתיחת התפירה וכדו' צריך לבדוק. [ועי' **ברשב"א** (תה"א ב"ב ש"ג פ"ד) שדבר שלא ניתן לבדוק (כגון פרי שהתשלם מותר באכילה. ועי' בזה בגליון ר"ג).]

ב. כשאין בידו לבדוק אלא ע"י בקי (או כשאין בקי בעיר)

ואכתי יש לדון במקום שהבדיקה צריכה מומחיות ואין בידו לבדוק בעצמו, האם חייב לשלחו לבדיקה ע"י בקי.

והנה נח' הראשונים לענין ריאה (שחיובו בדיקתה מפני מיעוט המצוי) שנאבדה לפני בדיקתה האם בדעיבד אזלינן בתר רובא והבהמה מותרת באכילה או לא. דעת **רש"י** (חולין י"ב ד"ה פסח) **והרא"ש** (חולין פ"א סי' טז וביצה פ"ג סי' ד) להקל. וכן דעת **ה"ר"ן** (שם ג' ב"ר"ף ד"ה גרסי') ושכן משאמי בירושלמי (ביצה פ"ג ה"ג). אולם דעת **המרדכי** (סי' תקפ) בשם **ר"י הלוי והראב"ן** (חולין סי' ר"ק) דכיון דנהגו לבדוק הריאה אף איתרמל דמתפרש בלא בדיקה טרפה, ולא סמכינן ארובא, ומעשה היה בקולונייא ואסרו כל חכמי הדור ואומר **רבנו ברוך בר אבא התרומה** (סי' ט) היכא דלא בדיק טרפות כולי האי כגון בגדיים ובלטאים הסומך על רש"י לא הפסיד, ע"כ. וכ"כ **בסמ"ק** (סי' רא ע"מ קצ"א). והכרעת **השו"ע** בסימן ל"ט (סי' ג) להקל. ודעת **הרמ"א** (שם) להחמיר אם לא במקום הפסד גדול או בגדיים וטלאים וחיות שאין סרכות מצויות בהם. [והנה דעת **המ"ב** (סי' נה ס"ק לא ובאה"ל סי' לט ס"ה או קט) לענין חזקה דרבא, שהדין הוא שלא סמכינן עליה במצות דאוי' מחמת מיעוט המצוי של נערים שלא מביאים ב' שערות בגיל י"ג שנים, דמי' אמר ע"ב נ"י שנים הוציא גדול יד"ה מצוה דאוי' והלך ואינו לפנינו, כיון שאי"א לבדוק אם באמת הביא ב' שערות יד"ה, ועיי"ש. ולכאוי' צ"ע דאזיל בשיטת השו"ע שאם נאבדה הריאה לית לך בה. וי"ל דהכא לא שייך לקנסו דסוף סוף יד"ה המצוה].

מעתה יש לדון כשאין בידו לבדוק בעצמו אלא ע"י בקי ואין הבקי לפנינו, האם נחשב הדבר כנאבדה הריאה דלדעת השו"ע הנ"ל אזלינן לקולא, ואף **הרמ"א** החולק על השו"ע אפשר דיודה דהרי כתבו **השו"ע** (סי' ח) **והתבא"ש** (סי' ז) שהחמירו בריאה כי חששו שיבואו לאבדה במזיד. אבל בני"ד אפשר דלא שייך חשש זה דהרי לא מסתבר לחוש שיבא לאבד הבגד בידים.

ולכאורה יש לפשוט ספק זה ע"פ **הפמ"ג** (סי' תצ"ח מ"ז ס"ק ד) שכתב גבי הא דהתיר השו"ע והרמ"א (סי' תצ"ח ט"ז) לשחוט בהמה מסוכנת ביו"ט כשיש חשש דשמא תמות, אף כשאין בידו לבדוקה (כמבואר להלן), דיש להסתפק לענין מי שדר במקום ששוחט מצוי ואין בקי בריאה ויש לו בהמה מסוכנת אם מתירים לו לשחוט ולאכול (אף ביום חול) בלי בדיקה משום הפסד ממון, דאם ימתין תמות או תסרוך הבשר, ע"כ. והובא **ברע"א** (סי' לט ט"א) והוסיף דעל אופן זה מסתפק עוד הפמ"ג במשפחות זהב (סי' יח ס"ק ז), עיי"ש.

מבואר דס"ל דכל שאל בקי חשיב כנאבדה הריאה דבמקום הפסד מקילינן אף לדעת הרמ"א, אלא שמספ"ל האם מותר לכתחלה לשחוט ע"י שלא לבדוק משום הפסד. אולם אם כבר שוחטה, ודאי שרי (לרמ"א במקום הפסד גדול ולשו"ע אף ללא הפסד). וכ"כ להדיא **הפלתי** (סי' לט ס"ק ג) אלא דמשמע מדבריו דאפילו בלא הפסד מרובה שרי. ועי' **בפמ"ג** (יו"ד שם מ"ז ס"ק א) שהסכים לדבריו אם איכא הפס"מ, וכ"כ **בפרי תבואה** (שם סי' טו).

נמצא שבמקום שיש בקי צריך לבדוק על ידו, אבל במקום שאינו לפנינו לדעת השו"ע פטור מהבדיקה, ולדעת הרמ"א הדין כן במקום הפסד גדול. ולפי"ז הנמצא במקום שאין מי שיבדוק עבורו הבגד לדעת השו"ע רשאי ללבושו, וכן הדין לרמ"א בשעת הדחק (דומיא דהפסד גדול) ואפשר דאף לדעת הרמ"א בני"ד אפילו בלא הפסד שרי כיון שיוכל לבדוק הבגד לאחר מכן, עיי' להלן בשם השו"ע והבינת אדם. ועוד דכבר כתבנו לעיל דנ"ד קיל מנאבדה הריאה דלא שייך לקנסו.

ומ"מ דוקא כשאין בקי בעיר דמי לאבד הריאה, אבל אם יש בקי בעיר לא. וכן מוכח מהשו"ע בסי' תל"ז ט"ז ע"ב שכל שנמצא בעיר חשיב כאפשר לברר. וכ"כ **הבנ"א** (שער רוב והזקה סימן ט) ע"פ תוס' ורש"י.

ג. להתעלם מהבדיקה בשעת הדחק

ועוד יש להסתפק אף כשיש בקי לפנינו אלא שאין לו פנאי לבדוק, כגון ערב שבת, האם רשאי ללבוש הבגד ללא בדיקה על דעת לבדוק אח"כ.

פסק **השו"ע** בסי' תצ"ח (ט"ז) בהלכות יו"ט דכשבהמה מסוכנת וירא דשמא תמות, אם כבר אכל ביו"ט ואי"צ לה, אסור לשחטה אפי"כ יש שהות ביום כדי לאכול ממנה כזית צלי מבעו"י. וכת' **הרמ"א** (שם) דהדין כן אפי' אין שהות לנתחה ולבודקה תחילה. וביאר **המ"ב** (סי' לו) דכיון דמן הדין מותר בלא בדיקת הריאה אלא שהחמירו לכתחלה לבדקה, הכא משום הפסד ממונו אי"צ להחמיר בזה, ע"כ.

ויעייין **בפמ"ג** (מ"ז ס"ק ד) שכת' דלדעת השו"ע שמתיר בנאבדה הריאה בשוגג הכא הותרו משום דלא גרע מנאבדה הריאה. ולדעת הרמ"א המחמיר בנאבד י"ל דככה"ג אוקמוה אדאוי'. ולפי"ז נמצא שבמקום הפסד התירו להתעלם מהבדיקה, ואף **המ"ב** (סי' לו) שהביא סוברים שאין להקל לשחוט ולאכול אפי"כ יש זמן לבדוקה, מבואר **בקהלת יעקב** (ביצה כה. ד"ה ותימה) שהוא מקור דברי המ"ב שהטעם הוא משום שאורחים לא יאכלו ממנה ללא בדיקה ולא שייך להחזיר מדין 'הואילי', עיי"ש. ולפי"ז י"ל דכמו שמצינו שהתירו להתעלם מהבדיקה במקום הפסד הי"ה לצורך שבת שדינם שווה, עיי' **בש"ך** (סי' רמב קצ"ב

הנהגות או"ה אות ג).

שוי"מ שכבר הוכיח בבניית אדם (שער רוב והזקה סי' יב) שבמקום הדחק מותר לסמוך על החזקה אפי' במקום שיש מיעוט דשכח לאיסור, אם הוא באופן שיוכל לבדוק אח"כ, וראיה ממה שפסק השו"ע באו"ח סימן תצ"ז (סעי' טו) שהשוטח בהמה ביו"ט, טוב שלא יבדוק עד שיפשיט, שאם תמצא טריפה לאחר הבדיקה לא יהא רשאי להפשיטה (ויפסיד העורות). מבואר דאף שיש מיעוט המצוי שתמצא טרפה מ"מ מותר להתעלם מהבדיקה אף דהוי מלאכה דאוי, ודוקא כשיכול לבדוק אח"כ, ודומה לזה איתא בגדה (טו) זו מוכיחה קיים וכו', ע"כ. ובדרך זה מציינו במ"ב (סי' ח ס"ק כב) בשם המ"א, הט"ז והא"ר שנקטו שאם קראו לאחד לעלות לתורה ולקח טלית של הצבור אין עליו להתעלם מבדיקת הציצית כי ליכא טרחא דצבורא, ע"כ. ומבואר שאילו היה טרחא דצבורא משום הדחק מתירין להעלים עיניו מהבדיקה. אלא שלפי דברי הפוסקים הנ"ל בסמין תצ"ח משמע דהתירו אף כשלא יהיה בידו לבדוק לאחר מכן. ועיי' פמ"ג (שם א"א ס"ק יח) ומש"כ עוד בסמוך.

ד. כשלא יהיה בידו לבדוק לאחר מכן

וגדולה מזו מציינו בבואר רבי אייזיק שטיין על הסמ"ג (לאו קיא ד"ה עצה טובה קמ"ל עמ' קעג בהוצאת מכון י"ם) שכתב דמי שיש לו בביתו דבר שיש בו חשש ספק, כגון קמח שיש ספק אם יש בו תולעים וכו', וירא לבדוק אחריו כי ירא שמא ימצא איסור. יש שרצו להתיר, ואמרתם להם פשיטא אם הייתם מניחים הבדיקה מחמת טירחא יתירא או מחמת היזק או הפסד מה שהוא ניחא, אך דעתכם שאתם יראים שיש בו תולעים ואתם מכסים עיניכם מבלתי ראות, כזה לא נאה לבעל נפש, ובמקום שאף ימצא אינו אלא ספק איסור אינו חייב לגרום לבוא לידי ספק, ע"כ. והביאו המהרש"ל (על הסמ"ג שם) וכת' דכשאין הפסד בבדיקה מצוה וחובה היא ולא נעלים עינינו. ובמקום שימצא החשש אינו ודאי איסור אלא שיהא בו עוד ספק לית לך בה. ולפ"ז מה שמשליכין הקצבים ראשי הכבשים בימי החמה שיראים שמא ימצאו בו מים ויטרוף, ג"כ יש להם התנצלות, משום דאפי' אם ימצאו בו מים אינו טריפה בודאי, שהרי לא נמנה בכלל הטרפיות שמנו חכמים, אלא שהאחרונים החמירו ואמרו שסופו הוא לינקב היכא שאינה מכוסה במים סביב, והוי כעצה טובה, ע"כ.

ועיי' בתשובת בית יעקב בסוף סימן צ"ט (ד"ה ופ"ה) שכת' ע"פ דברי הרב אייזיק שטיין הנ"ל שבמקום הפסד מצוה (כגון במאכל לצורך יו"ט שיש בו מצוה לאכול) מותר להעלים עיניו מהבדיקה. והובא בסד"י"ט (סי' קצו ס"ק טו ד"ה ולאורה) ובח"י הגרשוני (סי' פד על הט"ז ס"ק יב). (אף פסק הפמ"ג (א"ח"ח סי' תסז א"א ס"ק ז) ע"פ דבריהם שצריך בדיקה מחמת מיעוט המצוי במקום מצוה א"צ לבדוק. והובא נמי במהרש"ם (דעת תורה סי' תמו ס"ד). ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' פא פ"ב) ובשואל ומשיב (תני ח"ב סי' לב). [ועיי' עוד בבית יעקב בסמין פ"ד (ד"ה תשובה) שלמד מהוספת המהרש"ל דבדבר המפורש בדברי חכמים אסור להעלים עיניו, משא"כ דבר שאינו מפורש כחובת בדיקת הציצית דאינו אלא חומרא בעלמא. ועיי' הנמצא בדרך ואין לו טלית של מצוה אחר, מותר לו להעלים עיניו ולברך בלא בדיקה. והביאו להלכה בא"ר (סי' ח אות יא). אולם המחצה"ש (שם ס"ק יא) כתב דאף שיש לדחות כל ראיותיו. מ"מ אם בדקו קודם יציאה לדרך, יש לסמוך להקל לברך בלי בדיקה, דאין לך שעת הדחק גדול מזה, ובשעת הדחק הלא כתב המ"א דיש לסמוך עי"ז].

ולפ"ז ה"ה בענינו במקום טירחא יתירא, או הפסד כגון מצוה, מותר להתעלם מהבדיקה אף כשלא יהיה בידו שוב לבדוק (כגון בשוכר בגד מחברה. ונפ"מ בזה אף לענין בדיקה מתולעים מחמת מיעוט המצוי, כגון בערב שבת לצורך שבת והזמן בהול ואין בידו לבדוק). וצ"ל דמש"כ הביני"א הנ"ל דבשעת הדחק מותר להעלים עין מהבדיקה דוקא אם בידו לבדוק לאחר מכן, היינו דומיא דהתם דיש חשש רחוק של הפסד (דאם ימצא טרפה לא יוכל להפשיט בהחמה והעורר יתקלקל, והתירו אע"פ שהחשש טרפה הוא רחוק הדרי רובם כשרות), אבל במקום שיש ודאי הפסד מותר אף כשאין בידו לבדוק לאחר מכן, וכן יוצא נמי מדברי הפלתי והפמ"ג הנ"ל באות ג'. (ומדברי הביני"א גופא לא משמע הכי. וצ"ע).

ה. כשעלול למצוא רק ספק איסור

ועוד מבואר מדברי רבי אייזיק שטיין (שם) דכל שע"י הבדיקה אפשר לגלות רק ספק איסור א"צ לבדוק. וכן הבית אפרים (יו"ד סי' ו ד"ה ואמנם באמת) כתב דכל היכא שחששו למיעוט המצוי היינו שהמיעוט מצוי שיהי' טריפה ודאי, כגון בסרכות אמרינן דסרכא שלא כסדרן שאנו מטריפים אותה בבירור אם ימצא כך לכך צריך לבדוק אחריה, וכן בפרי שהרחש מצוי שאם לא יבדוק ויאכל כך חוששין למיעוט שמצוי הרחש בזה ובדאי איסורא קאכיל, ע"כ. ולפ"ז העירני א' מהממוחים בשעטנו שיש לצרף דבריהם לענין לפטור מבדיקה בשעת הדחק, שהרי אף כשיש צמר ופשתן בבגד, מצוי שאינם מחוברים זה לזה אלא בהפסק דבר אחר ויש ראשונים דס"ל דבכה"ג אינו חשיב כלאים, ועיי' בזה בשו"ע (סי' ש סעי' ה) וברמ"א (שם). וא"כ אף כשימצאו שעטנו נמצא שהוא אינו ודאי כלאים. וכן בני"ד אצלם עוד לצורך דעת הרשב"ש (סי' קצא ד"ה ג) שעד קרוב למחצה לא חשיב מיעוט המצוי. (וכמו כן יש ראשונים דבעינן שהחושין יהיו שזורין. ויש עוד שיטות בכל זה. ואכמ"ל). ועיי' עוד מש"כ לענין דעת הרשב"ש בגליון ר"צ. [ואף לדעת המשיבות יעקב (יו"ד סי' ז) החולק על הבית אפרים, מ"מ אבתי יש לדון להתיר ע"פ הטעמים הנ"ל. ומרבי אייזיק שטיין ודעימיה לכאורה איכא שיעתא לדברי הבית אפרים]. וכן הסכים לדברינו הגרמ"ש קליין שליט"א להתיר בשעת הדחק אפילו כשידוע דאיכא משום מיעוט המצוי ע"פ דברי החכ"א הנ"ל.

ו. התברר שהיה בו שעטנו

כידוע כבר הפליגו הספרים בחומרת איסור לבישת שעטנו. ועיי' בריקנטי (קדושים פ"י"ט פ"ט י"ט ד"ה את), בשלמי צבור (דיני נט"י שחרית סי' ג) וביסוד ושורש העבודה (שער הכולל פ"י"ח), שאין דבר המעכב התפילה כמו בגד שעטנו, "ואפ"י הוא שוגג". וכן הוא בדרושי הצ"ח (הדו"ח ח"א טו). ויש לדון במי שלבש בגד ללא בדיקה בהיתר כ"ל ולאחר מכן מצאו בו שעטנו אם חשיב שוגג או אנוס.

והנה בהלכות שגגות כתב הרמב"ם (פ"ה ה"ה) דשוגג נחשב מי שחידק לו לבדוק ולדקדק ואילו בדק יפה יפה ודקדק בשאלות לא היה בא לידי שגגה ולפי שכן בדיקתו חקירה ועשה צריך כפרה, אבל מי שלא היה מוטל עליו לחוש כגון הבא על הטהורה שלא בשעת וסתה אין זה אלא אנוס, ע"כ. חזקן שהפטור מבדיקה ולא בדק אף אם יתברר אח"כ שהיה איסור א"צ כפרה מחמת שאנוס הוא. וכן בפנים מאירות (ח"ב סי' מא וח"ב סי' ט) הוכיח מסוגיות השי"ש שמי שאכל עוף ואח"כ מצא בו א' מ"י"ח טריפות שא"צ כפרה, דכיון שא"צ לבדוק אחר י"ח טריפות אנוס הוא, ע"כ. וכן נקטו הפמ"ג (פתיחה להל' בדיקות הריאה ד"ה ועתה) והפת"ש (יו"ד סי' כט ס"ק א). וכן דעת המהרש"ם (ח"א סי' קפ ד"ה הנה אם) דכל שאינו מחויב לחקור הוי אנוס, והוכיח כן מהרמב"ם והרע"ב (פ"ה פ"י"ד). וגדולה מזו כתב בי"ד יהודה (סי' יח פ"ה"א ב"סי' ח) דאף במקום שמחויב בדיקה אם שכח ואכל בלא בדיקה כיון דמדינא היתר הוא אין עליו שום עונש דהוי כאכל היתר, ע"כ. ועיי' בשמ"ק חכמה (סו"פ ב). אלא דעיי' בכס"מ (שגגות שם) שכת' על דברי הרמב"ם הנ"ל דאפשר דהא דחשיב הבא על הטהורה אנוס היינו דוקא כשבדקה לפני המצוה, אבל אם לא בדקה קודם לא חשיב ליה אנוס שכיון שדרך הצנועות לבדוק אפשר שאף בזה אם לא בדקה אינו אנוס, ע"כ. והשואל בנוב"י (יו"ד תני סי' צו ד"ה ולא עוד אלא) נקט שאפי' אם ליכא חיוב לבדוק כיון ששייך לבדוק אם לא בדקה אינו אנוס, אולם הנוב"י שם דחה דבריו ונגק דדוקא במקום שאילו היה בודק לא היה נכשל בחטא הוי שוגג, אבל בסמוך לוטתה שהיה לו לחוש שתראה חשיב וכלא אנוס. וכן הובא ב"ח נחשלה (סי' קפה שמלה ס"ק ז). ועיי' בדברי חיים (יו"ד ח"ב סי' סח), בהפאה (סי' קפד על הרמ"א סי' א), בתשובה מאהבה (ח"ב סי' שנו), בשואל ומשיב (תני ח"ב ססי' קד ומ' שתי סי' ט), בפרדס רמונים (פתיח נדה עמ' 42 אותיות ג-ד) ובדובב מישרים (ח"ב סי' כח).

ולפ"ז בני"ד אף אם יתברר לאחר מכן שהיה בבגד שעטנו א"צ כפרה ותפלתו מתקבלת. ואף לדעת המחמירים י"ל יודו, כי דכיון שצריך הבגד לשבת או לצורך נחוץ ואין בידו לבדוק עתה חשיב אנוס.

מסקנת דינא

העולה לדינא, א' בגד שיש מיעוט המצוי שיש באותו מין שעטנו חייבים לבדוק לפני לבישתו. ומ"מ בשעת הדחק שאין לו בגד אחר, כגון לצורך שבת, או להגן על עצמו מפני הקור וכדומה, ואין בידו לבדוק עתה, רשאי ללבושו ללא בדיקה ולאחר מכן יבדקנו. ב' כמו כן אם נמצא בדרך וכדו' ואין בעיר בודק שעטנו, אם זקוק לבגד יכול ללבושו ולאחר מכן יבדקנו.

קצת את סכום ההתפתרות בהת"ע שעושים מכאן ולהבא, בתנאי שלא יפרש לו שמשום ההלואה הקודמת עושה כך. וביאר שלם בעהרות (סי' מ"ג) דנראה שאם מעלה הרבה בסכום ההתפתרות, וכ"כ כשעושה חשבון לפי זמן וסכום המעות שהיו אצלו בהלואה דהוי כמפרש.

ועיי' שם בפ"ה הערה ל"ה שהביא דברי מנחת יצחק (ח"ו סי' קס"א) דכתב לבאר בדעת הכסף קדשים (ח"י"ב סי' ע"ד) דנתכוון שם דיעשה הת"ע מכאן ולהבא שישלים גם ההפסד. וכתב דנראה ברור וכן אמר לו בע"פ מנחת יצחק שאסור להתנות שיתן לו סכום ההתפתרות יותר גדול עבור ההלואה הקודמת, דאף ריבית מאוחרת דאסור במפרש אפי' במופלג ואפי' במנתה מועטת].

ועוד כתב שם הרב פעלים עצה, דאם האיש הנוכר אינו רוצה לקבל עוד חסך הנוכר בעסק חדש, שאינו רוצה להיות בעל חוב לאשה ממתת סיבות הידועות לו כאשר הגיד ל' השואל, יעשו כך, דקודם שתגבה האשה סך הארבעים לירה הנוכר מן האיש יתחייב האיש בקנין גמור וטטר לפרוע לה סך הארבעים זהובים אחר יום שני או שלישי, ואם לא יפרע לה מאותו היום יתחייב לה קנס סך חמשה זהובים או פחות או יותר, וכדי שלא יהיה לזה דין אסמכתא יעשו כך שיתחייב האיש הנוכר לאשה חסך אם לא ישלם לה הארבעים זהובים ביום פלוני ויעשו זה הקנס בטטר העדים או בחתימת ידו, ואחר כך אותו האיש לא ישלם לה הארבעים לירה ביום שנעוד מלא אחר אותו היום, והיא תקבל המעות ממנו ולא תתבענו בקנס, ואחר כך ביום שני תוציא שטר הקנס שנתחייב בו כפי הדין ותתבענו בו והוא ישלם לה.

(אף על עצה זו יש להעיר מדברי הרשב"א (ח"א סי' תרנ"א) שכתב - שאלת שהורגלו שם לכתוב בטטרי הלואה אם לא אפרעך לזמן פלוני אתן לך כך וכך אם יש בזה שום רבית או לא. תשובה איברא מיפשטה של משנתני שאין כאן משום רבית כלל, דתנן באחרון לה שבא בתרא (ס"ב) מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתת לו מכאן ועד זמן פלוני החזיר את שטרו, הגיע זמן ולא נתן, רבי יוסי אומר יתן, רבי יהודה אומר לא יתן. ואוקימנא לשם פלוגתיהו באסמכתא אי קניא אי לא קניא. אלמא אי לא משום דאסמכתא יחזיר וליכא משום רבית. וטעמא דמילתא משום דאין ריבית אלא דבר שמתברר משום אגר לטר ל', וזה אינו, כן, שאלו פרעו במונח לא היה מרבה לו כלום, ואם לא פרעו במשלים זמניה ממש חייב ליתן לו באותה שעה קרן וקנס ואינו ממתין לו על הקרן כלל ואם כן ליכא אגר נטר לו כלל וכו'.

אלא שאני אומר שאסור לעשות כן משום דלא גרע מרבית מאוחרת, שאף על פי שאין כאן אגר נטר לי כיון שהנאה באה לו מחמת ההלוואה אסור. ואמרינן נמי תני רב ספרא בריבית דבי רבי חייה יש דברים שחן ומתריין אסור לעשותן מפני הערמת רבית כיצד אמר לו הלוי מנה אמר ליה מנה אין לי חטים במנה יש לי ונתן לו חטים במנה וחזר ולקחם ממנו בעשרים וארבע הרי זה מותר ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית, אלמא כל שהוא נוטל יותר ממה שהלוה הרי זה אסור וכו'.

ואע"פ שיש לדון בכך, כן נראין הדברים, ואין מורין בדבר זה להקל, כל שכן כאן שהדעת מכרעת שהם מתכוונים להערמת רבית. עכ"ד הרשב"א. (הובאו דבריו בב"י (סי' קצ"ז) ע"ש. וכ"כ לדינא בשו"ע (סי' י"ד) - האומר לחברו אם לא אפרעך לזמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו ולזמן העיכוב כך וכך דינרין אסור מפני הערמת רבית.

ומבואר דאסור להוסיף קנס על איחור ההלוואה משום דהוי הערמת רבית. ואפשר דס"ל לרב פעלים דבכה"ג דלא אמרו כן בשעת ההלוואה ואף תביעת הקנס אינה נעשית בשעת הפרעון, ליכא איסורא [דאף דברי הרשב"א במח' שנויים כמבואר בב"י, וע"כ אין לנו להוסיף טפי ממה שנתפרש להדיא בדבריו]. וצ"ע.

פניני מוסר

עניני שבת קדש - תפלת מנחה (ז)

טעם אמירת פסוקי צדקתך - "ונוהגין בכל המקומות לומר ג' פסוקים של צדקתך, וכתב רב שלום הטעם שנתקנו לומר צדוק הדין על שמת משה רבינו באותה שעה...

ויש מדרשים שמוכיחים שלא מת באותה שעה ומה שאומרים צדקתך בשביל הרשעים שחוזרים לגיהנם במוצאי שבת". (טור סי' רצב)

- יוראוי לבעל נפש להאנח עליהם בשעה הזאת ואף על פי שהוא שבת שקשה סילוקן של צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא מאד וכה"א יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.

ולא לחנם תקנו לומר אלו הגי' פ' על צדוק הדין אלא כדי להראות צער ואנחה כל א' בעצמו וראיה לדבר שבימים שהם של שמחה תקנו שלא לומר אותם כדי שלא להצטער בענין". (ספר סדר היום, סדר מנחה על שבת)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"